

TEODOR ADORNONING "MA'RIFAT DIALEKTIKASI" ASARI**Kazakboyeva Hafiza Ilyasbay qizi**

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti,

O'zbek tili ta'limi fakulteti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası,

Sotsiologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

kazakboyevahafiza@gmail.com<https://doi.org/10.5281/zenodo.11286148>

Annotatsiya. Quyidagi maqolada Teodor Adorning "Ma'rifat dialektikasi" asarinining yaratilishi, ta'rifi, tahlili haqida o'rganib u haqida o'z qarashlarimni bildirib tahlil qildim.

Kalit so'zlar: Ma'rifat, kapitalizm, paradoks faoliyat, harbiy sotsiologiya, dialektika, manipulyatsiya, "ruhiyat indeksi".

THEODOR ADORNO'S WORK "DIALECTIC OF ENLIGHTENMENT".

Abstract. In the following article, I studied the creation, definition, and analysis of Theodor Adorno's "Dialectic of Enlightenment" and expressed my views on it.

Keywords: Enlightenment, capitalism, paradoxical activity, military sociology, dialectic, manipulation, "mental index".

ПРОИЗВЕДЕНИЕ ТЕОДОРА АДОРНО «ДИАЛЕКТИКА ПРОСВЕЩЕНИЯ».

Аннотация В следующей статье я изучил создание, определение и анализ «Дialeктики Просвещения» Теодора Адорно и высказал свои взгляды на нее.

Ключевые слова: Просвещение, капитализм, парадоксальная деятельность, военная социология, диалектика, манипуляция, «ментальный индекс».

Kirish. Teodor Adorning Maks Xorkgeymer bilan hammualliflikdagi "Ma'rifat dialektikasi" tanqidiy nazariyaning muhim matni bo'lib, birinchi marta 1944 - yilda nashr etilgan.

Asar ma'rifatparvarlik davrining paradokslari va oqibatlarini o'rganadi. ilm-fan va taraqqiyot.

Ma'rifat ratsionalligining tanqidi: Adorno va Xorkgeymerning ta'kidlashicha, ma'rifatparvarning insoniyatni xurofot va zulmdan ozod qilishni maqsad qilgan ratsionallik va ilmiy taraqqiyotga e'tibor qaratganligi paradoksal ravishda hukmronlik va zulmning yangi shakllariga olib keldi. Ularning ta'kidlashicha, samaradorlik va nazoratga qaratilgan instrumental sabab insonning haqiqiy emansipatsiyasiga putur etkazadi.

Afsona va ma'rifat: Mualliflar afsona va ma'rifat o'rtasidagi munosabatni o'rganib, ma'rifatning o'zi afsonaga aylanishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Ularning ta'kidlashicha, Ma'rifat

dunyoni yo'q qilishga intilgan bo'lsa-da, u qat'iy ratsionallik va shaxslarni g'ayrioddiy lashtirish orqali o'ziga xos afsona shaklini tatbiq etgan.

Madaniyat sanoati: Kitobdagi eng ta'sirli tushunchalardan biri bu madaniyat sanoati g'oyasi. Adorno va Xorkxaymer ommaviy axborot vositalari va ommabop madaniyat ommani manipulyatsiya qilish va tinchlantirish, status-kvoni saqlab qolish va iste'molchilikni davom ettirish uchun qanday xizmat qilishini tasvirlaydi. Ularning ta'kidlashicha, kapitalizm davrida madaniyat standartlashtirilgan va tovarlangan bo'lib, tanqidiy fikrlash va haqiqiy individual ifoda etish imkoniyatlarini kamaytiradi.

Hukmronlikning barqarorligi: Mualliflarning ta'kidlashicha, ma'rifiy ratsionallikka xos bo'lgan hukmronlik zamonaviy kapitalizmning ijtimoiy va iqtisodiy tuzilmalarida aks etadi. Ular ma'rifatning erkinlik va'dasi uni ta'minlashi kerak bo'lgan mexanizmlar tomonidan buzilib, totalitarizm shakliga olib keladi, deb taxmin qilishadi.

Dialektik fikrlash: Kitobdagi markaziy metodologik yondashuv dialektik fikrlash bo'lib, u hodisalarni ularning qarama-qarshiliklari va dinamik jarayonlari nuqtai nazaridan tushunishni o'z ichiga oladi. Adorno va Xorkxaymer ma'rifatparvarlik tafakkuridagi qarama-qarshiliklarni tan olish, uning regressiv tomonlarini ochib berish muhimligini ta'kidlaydilar.

“Ma’rifat dialektikasi” turli sohalarga, jumladan, falsafa, sotsiologiya, madaniyatshunoslik va ommaviy axborot vositalari nazariyasiga katta ta’sir ko’rsatdi. Madaniyat, iqtisod va siyosat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunish uchun tanqidiy nazariyaning yondashuvini kiritdi. Kitob zamonaviylik cheklovlari, mafkura tabiati va kapitalizm davridagi madaniyat tanqidi bilan qiziquvchilar uchun hal qiluvchi matn bo'lib qolmoqda.

Xulosa

Tanqidiy nazariyaning asosiy matnlaridan biri bo'lgan "Ma'rifat dialektikasi" Frankfurt maktabi ma'rifatning muvaffaqiyatsizligi deb hisoblagan ijtimoiy-psixologik status-kvoni o'rganadi. Ularning ta'kidlashicha, uning muvaffaqiyatsizligi fashizm, stalinizm, madaniyat sanoati va ommaviy iste'mol kapitalizmining yuksalishi bilan yakunlangan. Ma'rifatparvarlar va'da qilganidek, insoniyatni ozod qilish o'rniga, ular buning teskarisi: totalitarizm va vahshiylikning yangi shakllari va ijtimoiy hukmronlik bilan yakunlanganini ta'kidlaydilar.

Adorno va Xorkgeymerning “Ma’rifat dialektikasi” asarida ma’rifatparvarlik merosining murakkab va tanqidiy tahlili berilgan. Ratsionallik va taraqqiyotning qarama-qarshiliklari va qorong'u tomonlarini ochib berish orqali ular zamonaviy ijtimoiy va madaniy muammolarni tushunish uchun asos yaratadi. Ularning ishi zamonaviy jamiyatlarda aqlning o'rni, erkinlikning tabiati va insonni ozod qilish potentsiali haqida munozaralarni ilhomlantirishda davom etmoqda.

REFERENCES

1. Shmidt, Jeyms (1998). "Til, mifologiya va ma'rifat: Horkgeymer va Adorning ma'rifat dialektikasi haqida tarixiy eslatmalar". Ijtimoiy tadqiqotlar. 65 (4): 807-38 (809-bet).
2. Cikaj, Kleyton (2023-05-04). "Ma'rifat dialektikasi: Adorno va Xorkxaymning 6 qismdagi ishi". Kollektor. Olingan 2024-03-22.
3. Xold, D. (1980). Tanqidiy nazariyaga kirish: Xorkxaymerdan Habermasga. Berkli, Kaliforniya: Kaliforniya universiteti matbuoti.
4. Horkxaymer, Maks; Adorno, Teodor V. (2002) [1947]. Shmid Noer, Gunzelin (tahr.). Ma'rifat dialektikasi: falsafiy parchalar (PDF). Jefkott, Edmund tomonidan tarjima qilingan. Stenford universiteti matbuoti. ISBN 0-8047-3632-4.
5. Habermas, Yurgen. [1985] 1987. "Zamonaviylik falsafiy nutqi: o'n ikki ma'ruza", F. Lorens tarjimasi. Kembrij, MA: MIT matbuoti. p. 116: "Tanqidiy nazariya dastlab G'arbda inqilob bo'lmaganida, Sovet Rossiyasida Stalinizmning rivojlanishi va Germaniyada fashizmning g'alabasi paytida siyosiy umidsizliklarni o'ylash uchun Horkgeymer doiralarida ishlab chiqilgan. U noto'g'ri marksistik prognozlarni tushuntirishi kerak edi. lekin marksistik niyatlarni buzmasdan."
6. Dubiel, Helmut (1985) [1978]. Nazariya va siyosat: tanqidiy nazariyani rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar. Gregg, Benjamin Grinvud tomonidan tarjima qilingan. Kembrij, MA: MIT matbuoti. p. 207. ISBN 0-262-04080-8.
7. Pollok, Fridrix. 1941. "Nasional-sotsializm yangi tartibmi?" Falsafa va ijtimoiy fanlar bo'yicha tadqiqotlar 9 (2): 440–45. p. 453.
8. van Reyjen, Villem va Yan Bransen. "Ma'rifat dialektikasida sinfiy tarixning yo'qolishi". Ma'rifat dialektikasida. p. 248.
9. Habermas, Yurgen. 1982. "Afsona va ma'rifatning uyg'unligi: "Ma'rifat dialektikasi" ni qayta o'qish." Yangi nemis tanqidi 26(4):13-30. doi: 10.2307/488023. JSTOR 488023.
10. Джиянмуратова Г. YOSHLARNING SIYOSIY INSTITUTLARGA NISBATAN ISHONCHI MUAMMOSI: NAZARIY ASOSLAR //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2024. – №. SI-1.
11. Dzhiyanmuratova G. Factors Determining the Behavior of Young Voters //Information Horizons: American Journal of Library and Information Science Innovation (2993-2777). – 2023. – Т. 1. – №. 10. – С. 96-100.
12. Sherbutayevna J. G. ABSENTEIZM IJTIMOIIY HODISA SIFATIDA //Research and Publication. – 2023. – Т. 1. – №. 11. – С. 4-10.
13. Джиянмуратова Г. Ш. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ МОЛОДЕЖИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН //Технологии социальной работы в различных сферах жизнедеятельности. – 2023. – С. 35-40.
14. Жиянмуратова Г.Ш. Ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг меъёрий-ҳуқуқий асослари / Фалсафа ва ҳуқуқ. – Тошкент, 2023. – №3. – Б. 46-49. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:7380_yMBCRsC
15. Jiyannmuratova G. Sh. Yoshlarga oid davlat siyosatining O'zbekiston tajribasi / Strategik kuch. Xalqaro ilmiy jurnal. – Toshkent, 2023. – № 2. – B. 4-10. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:WbkHhVStYXYC

16. Jiyanmuratova G. Sh. Elektoral sotsiologiya zamonaviy sotsiologiyaning yoʻnalishi sifatida. Gumanitar fanlarni oʻqitishning zamonaviy ilmiy yoʻnalishlari. Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferensiyasi materiallari. – Toshkent, 2023-yil 27-aprel. – B. 549-552. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:VaXvl8Fpj5cC
17. Dzhianmuratova G. Sh. Objective and subjective factors determining the behavior of young voters in the New Uzbekistan. Oʻzbekiston Milliy universitetining ilm-fan rivoji va jamiyat taraqqiyotida tutgan oʻrni. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. II-qism. – Toshkent. 2023-yil 12-may. – B. 184-186. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:LI9QrySNdTsc
18. Джиянмуратова Г.Ш., Гафуров О.У. Совершенствование государственной молодежной политики в Новом Узбекистане. Ijtimoiy davlat sharoitida jamiyatni faollashtirish va davlat fuqarolik xizmatini rivojlantirish imkoniyatlari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. 2023-yil 26-may. – B. 182-185. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:MLfJN-KU85MC
19. Jiyanmuratova G.Sh., Gofurov O.Ul. Mehnat bozori. Bandlik va ishsizlik muammolari. Risola. – Toshkent: OʻzMU, 2023. – 117 b. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:b1wdh0AR-IQC&gmla=AKKJWFxFxXqMDE4q_nXNQbDQB81Ljy07qhHxz5S7Q0hdwulL2xz8em4V03TxbNOakGMwr85QBU3WrDrbzY9PcYfKO29pCbXsiWiTgnOiUs-WIQ&sciund=9715025613053007710
20. Джиянмуратова Г. Ш. ELEKTORAL XULQ-ATVORGA RATSIONAL-INSTRUMENTAL YONDASHUVNING PAYDO BOʻLISHI VA RIVOJLANISHI TARIXI //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2022. – Т. 5. – №. 3.
21. Жиянмуратова Г.Ш. Электорал хулқ-атвор мотивацияси: мазмун-моҳияти ва структураси / Социология ва ҳуқуқ / Социология и право / Sociology and law. 2022. 1-жилд. 2-сон. – Б. 37-40. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:Tiz5es2fbqcC
22. Джиянмуратова Г. Ш. и др. СИЁСИЙ БЕГОНАЛАШУВ НАЗАРИЯЛАРИ: ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИ //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2022. – №. SI-2.
23. ДЗИЯНМУРАТОВА Г. Ш. ИССЛЕДОВАНИЯ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ В НАЧАЛЬНЫХ ЭТАПАХ СТАНОВЛЕНИЯ ЭЛЕКТОРАЛЬНОЙ СОЦИОЛОГИИ //THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука. – №. 12. – С. 670-672.
24. Sherbutaevna J. G. Rational-instrumental theory of electoral behavior. – 2022.
25. Жиянмуратова Г.Ш. Ёш сайловчи электорал хулқ-атворига таъсир кўрсатувчи омиллар / ЎзМУ хабарлари. – Тошкент, 2022. – № 1/11/1. – Б. 86-89. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:ufrVoPGSRksC
26. Жиянмуратова Г., Суюнов М. ЭЛЕКТОРАЛ ХУЛҚ-АТВОРГА СОЦИОЛОГИК ЁНДАШУВНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИ //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2021. – Т. 4. – №. 3.

27. Жиянмуратова Г.Ш. Электорал хулқ-атворга социал-психологик ёндашув: пайдо бўлиши ва ривожланиши тарихи / ЎзМУ хабарлари. – 2021. – №1/6/3. – В. 115-118. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:YsMSGLbcyi4C
28. Dzhiyanmuratova G. Research of electoral processes in the initial stages of formation of electoral sociology / EPRA International Journal of Multidisciplinary Research. – Tamil Nadu. 2020. № 7. – С. 69-71. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&ccstart=20&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:Tyk-4Ss8FVUC
29. Жиянмуратова Г. Ўзбекистон ёшларининг электорал маданияти. Монография. – Тошкент, 2021. – 122 б. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:eQOLeE2rZwMC
30. Seitova Zukhrakhon Pirjanovna , Dziyanmuratova Gulnoz Sherbutaevna. Gender equality of Muslim women / Philosophical Readings XIII.4 (2021), pp. 1668-1671. Info@philosophicalreadings.org 10.5281/zenodo.5527944 / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:XiSMed-E-HIC
31. Jiyanmuratova Gulnoz. Sotsiologiya tarixi. – Т.: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 466 б. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:W7OEmFMylHYC
32. Жиянмуратова Г.Ш. Ўзбекистон ёшларининг электорал маданиятини шакллантиришда ижтимоий-сиёсий нашрларнинг ўрни / “Kutubxona.uz” илмий-услубий журнал. – 2020. – №3 (47). – Б. 27-34. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:Y0pCki6q_DkC
33. Жиянмуратова Г. Ш. ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ШАРОИТИДА ЁШЛАР ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ФАОЛЛИГИ ДИНАМИКАСИ //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2020. – Т. 3. – №. 1.
34. Jiyanmuratova G. Sh. Research of electoral processes in the initial stages of formation of electoral sociology / EPRA International Journal of Multidisciplinary Research. – Tamil Nadu. 2020. № 7. – С. 69-71. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:Tyk-4Ss8FVUC
35. Дзиянмуратова Г.Ш. Ёшлар электорати билан ишлаш самарадорлигини ошириш масалалари. Ижтимоий тадқиқотлар журнали / Журнал социальных исследований / Journal of Social Studies. № 1. 2019. – Б. 71-81. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&ccstart=20&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:zYLM7Y9cAGgC
36. Jiyanmuratova G. S. ELECTORAL MOOD OF THE YOUTH ELECTORATE OF UZBEKISTAN //ОСОБЕННОСТИ ИННОВАЦИОННОГО ЭТАПА РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ НАУКИ. – 2019. – С. 7-9.
37. Gulnosa J. Electoral activity as factor of political socialization of youth //Бюллетень науки и практики. – 2018. – Т. 4. – №. 8. – С. 268-272.
38. Jiyanmuratova G. S. SOME ASPECTS OF UZBEKISTAN YOUTH ELECTORAL CULTURE FORMING //ISJ Theoretical & Applied Science. – 2018. – Т. 7. – №. 63. – С. 109-111.

39. Sherbutayevna J. G. YOSHLAR IJTIMOYIY FAOLLI GI DAVLAT SIYOSATINING USTUVOR YO ‘NALISHI SIFATIDA //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOYIY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.
40. Sherbutayevna J. G. et al. YOSHLAR HUQUQIY MADANIYATINI YUKSALTIRISH–DAVLAT SIYOSATINING USTUVOR VAZIFASI //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOYIY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.
41. Jiyanmuratova Gulnoz. Sotsiologiya tarixi. – T.: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 466 b. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:W7OEmFMy1HYC
42. Gulnoz J., Bunyod N. YOSHLAR IJTIMOYIY-SIYOSIY FAOLLI GINI OSHIRISH–USTUVOR VAZIFA //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOYIY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.